

ASPECTS OF POVERTY IN VILLAGES**Kamelia Petkova**

Institute for the Study of Societies and Knowledge, Bulgarian Academy of Sciences

kamelia.petkova@gmail.com

Abstract: In recent years poverty in the villages has become an acute socio-economic phenomenon due to accelerated negative demographic trends, slowed economic development, deterioration in human capital and living conditions. The report presents the state of play and some important aspects of poverty in Bulgarian villages, based on a second analysis of data from Eurostat's Panel on Income and Living Conditions (EU-SILC). The secondary analysis of the survey data in a territorial (city-village) survey provides a comparative analysis that will outline some of the most significant manifestations of territorial poverty disproportions with a view to taking more targeted measures to minimize the negative Socio-economic consequences of this phenomenon.

Keywords: Poverty, rural poverty, households

АСПЕКТИ НА БЕДНОСТТА В СЕЛАТА**Камелия Петкова**

Институт за изследване на обществата и знанието- БАН

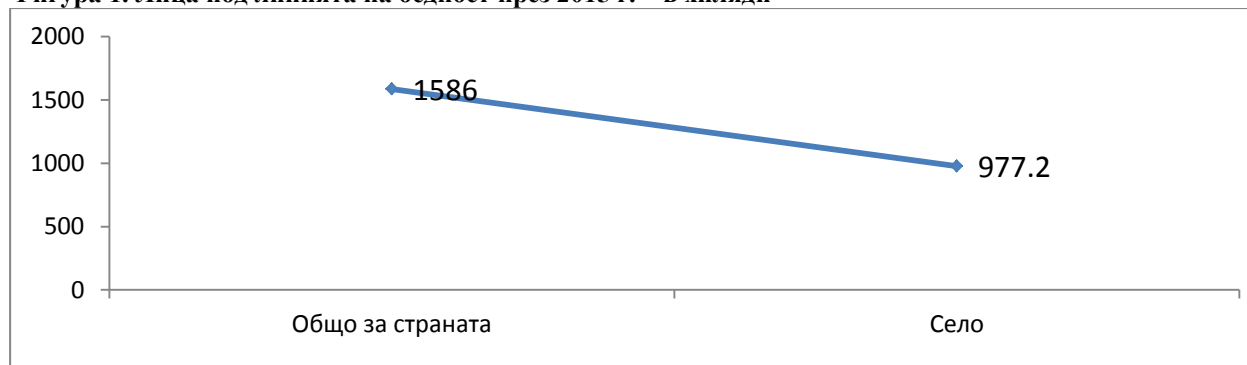
kamelia.petkova@gmail.com

Abstract: През последните години, бедността в селата се превръща в остър социално-икономически феномен поради ускорени негативни демографски тенденции, забавено икономическо развитие, влошаване качеството на човешкия капитал и жизнените условия. Докладът представя актуалното състояние и някои важни аспекти на бедността в селата в България, въз основа на вторичен анализ на данни от панелното изследване „Статистика на доходите и условията на живот“ (EU-SILC) на Евростат. Направеният вторичен анализ на данните от изследването в териториален разрез (град-село) дава възможност за сравнителен анализ, който ще очертае някои от най-значимите проявления на териториални диспропорции на бедността, с оглед предприемането на по-целенасочени мерки в посока на минимизиране на негативните социално-икономически последици от този феномен

Ключови думи: Бедност, бедност в селата, бедни домакинства

През последните години бедността в селата се превръща в остър социално-икономически феномен поради ускорени негативни демографски тенденции, забавено икономическо развитие, влошаване качеството на човешкия капитал и жизнените условия. По данни от национални представителни изследвания на Световна банка, през 2002 г. равнището на бедност в страната е четири пъти по-високо в селата, отколкото в градовете – 23.7% срещу 5.9% [2]. Сходни резултати са отчетени и в Многоцелевото наблюдение на домакинствата (МНД), според което, през 2003 г. бедността в селата има значителен превес, в сравнение с градовете - 17.9% срещу 4.3% за столица и 12.2% за областен град. [1] Макар че в периода 2013-2014 г. се наблюдава известно икономическо възстановяване, делът на бедните в селата все още е твърде висок поради ниски доходи, влошени показатели на стандарта на живот, липса на инвариантност и възможности за реализация.[3] По данни на националната статистика, през 2015 г. малко над 50% (977,2 хил.) от селското население живее в бедност, имайки предвид, че то представлява 27% от населението на страната. [8]

Фигура 1. Лица под линията на бедност през 2015 г. – в хиляди

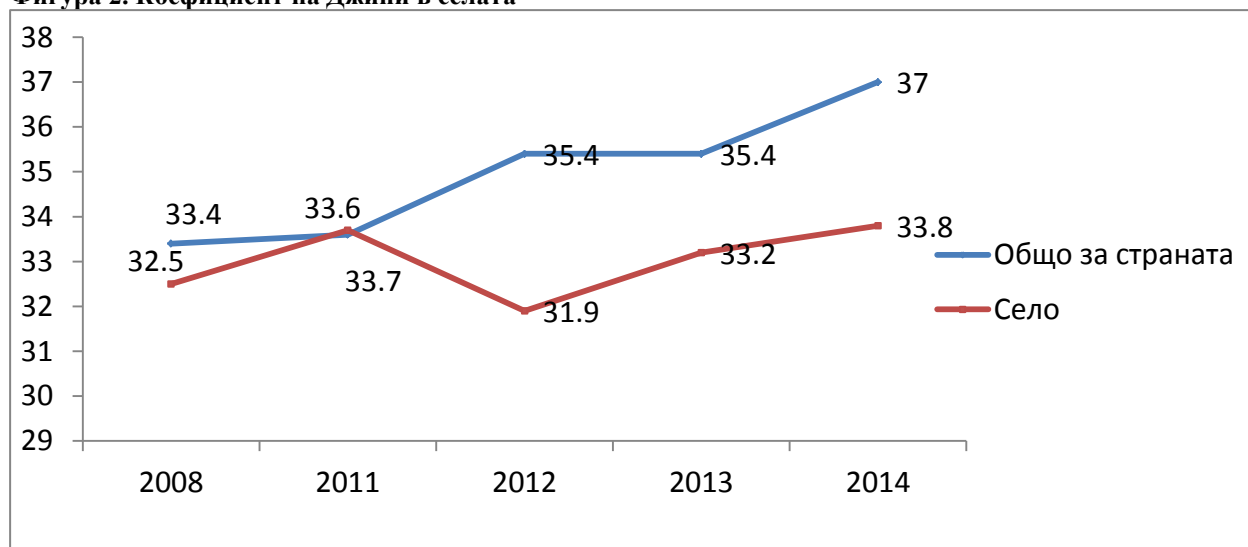

Източник: [4]

Посоченият дял на бедните тук е изведен чрез индикатора „линия на бедност“ - един от основните измерители на бедността в ЕС, който диференцира населението на дадена страна на бедни и небедни чрез т.н. „медианен“ еквивалентен доход [3]

Друг важен показател за бедността, които представлява изследователски интерес е доходното неравенство, което се измерва чрез Коефициента на Джини. [5] По данни на Евростат, България е една от страните, с най-висок коефициент на Джини за цяла Европа. През 2012 г. неговата стойност за страните EU-28 възлиза на 30.6. Страни, в които е отчетено най-голямо доходно неравенство са България (35,4), като с най-близки стойности на Джини до нашата страна са страни като Латвия, Испания, Португалия и Гърция (33.6 или повече) [3]. На национално ниво данните от СИЛК БГ сочат задълбочаване на доходното неравенство в селата, като от 2012 г. насам се наблюдава тенденция на постепенно нарастване на неравенството в доходите на селските домакинствата. Коефициентът на Джини в селата нараства с 2 процентни пункта за този период [4].

Фигура 2. Коефициент на Джини в селата

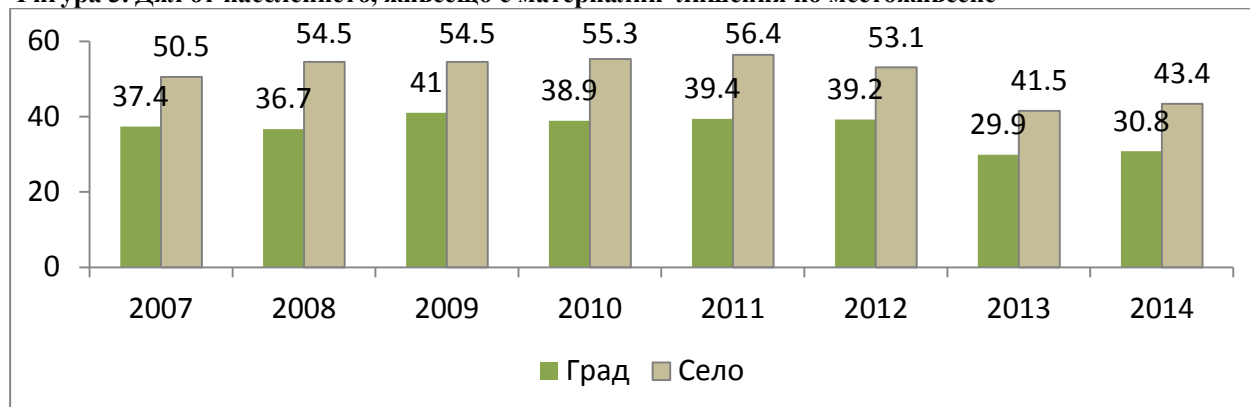

Източник: [4]

Данните от SILC България показват, че в селата след 2011 г. при лицата до 65 г. се отбелязва значително нарастване степента на неравенство в доходите, което вероятно е свързано със загубата на (качествена) заетост в резултат на кризата, високи нива на безработица и намаляване на равнището на доходите. При лицата над 65 г. се наблюдава устойчиво ниско ниво на неравенство в доходите.

В най-общ план картината на бедността в селата е в пряка зависимост от степента, в която бедните домакинства изпитват материални лишения (разходи за храна, за поддържане на жилището, здравеопазване, образование, транспорт и почивка), поради недостиг на финансови ресурси. [5] [6] Панелното изследване SILC в България включва информация, която разкрива значими различия в степента на доходно неравенство на домакинствата, в зависимост от признака местоживеене. За първите 6 години на изследвания период (2007-2012), данните сочат, че между 50-56% от селските домакинства изпитват много повече материални лишения, в сравнение с градските. Едва за последните две години, в селата се наблюдава известно подобрене на материалните условия. Делът на лицата, живеещи в лишения намалява с около 10 пункта, но независимо от това жизненият стандарт в селските райони остава значително по-нисък от този в градовете [4]

Фигура 3. Дял от населението, живеещо с материални лишения по местоживеење

Източник: [4]

Когато разглеждаме различните аспекти на бедността в селата, важен въпрос на който следва да дадем отговор е: Кои са бедните в селата? И кои техни индивидуални характеристики оказват в голяма степен влияние върху риска от бедност?

Резултати от редица специализирани проучвания сочат, че бедността в селата е в пряка зависимост от размера на домакинството и неговият състав.[5] Колкото по-голямо е домакинството, толкова по-вероятно е то да бъде бедно [1:4]. Данните от СИЛК за България (2015) потвърждават казаното по-горе, като отчитат сходни тенденции. Според проучването, бедността в селата е концентрирана предимно в многочленните и едночленните домакинства с деца.[4] През 2014 г., най-голям е дялът на бедните в домакинства с три или повече зависими деца (73%), следван от домакинствата на един родител със зависими деца (56,4%). [4] Тази последователност се запазва и при оценките на бедността в периода 2007-2014 г., като особено нараства обедняването при многочленните домакинства през 2014 г. Високата степен на бедност се дължи основно на по-големия брой отглеждани деца, нуждата от допълнително средства за задоволяване на техните потребности, докато при едночленните с най-голяма тежест на влияние оказва наличието на самотен родител с деца [4]

Таблица 1. Относителен дял на бедните по типове домакинства в селата (в %)

Тип домакинство	2007	2014
Домакинства без деца	19,1	19,7
Едно лице в домакинство на възраст под 65 години	34,0	36,5
Едно лице в домакинство на възраст над 65 години	53,5	32,1
Едно лице в домакинството - жена	57,1	35,8
Едно лице в домакинството - мъж	32,2	29,1
Двама възрастни под 65 години	17,6	22,4
Двама възрастни, поне един от тях на 65 и повече години	12,3	11,7
Трима или повече възрастни	11,6	15,9
Домакинства със зависими деца	18,3	26,5

Един родител със зависими деца	62,1	56,4
Двама възрастни с едно зависисимо дете	14,8	10,5
Двама възрастни с две зависими деца	17,9	15,5
Двама възрастни с три или повече зависими деца	59,9	73,0
Три или повече възрастни със зависими деца	14,6	21,7

Източник: [4]

Аналогични резултати се констатираат и когато разглеждаме данните за размера на домакинството в градовете. Трябва да се отбележи, че при сравнителния анализ на бедността по тип населено място се наблюдават известни различия. При най-бедните домакинства с три или повече деца равнището на бедност в селата надвишава това в градовете с 12,7 процентни пункта. При едночленните домакинства на един родител със зависими деца различията са още повече видими, като в градовете, през 2014 г. бедността сред тях е с 21,3 проценти пункта по-ниска, в сравнение със селата [4]. Това се дължи основно на по-големите възможности за заетост и активно включване на трудовия пазар, ползвайки услугите на социалните заведения (детски градини и клубове) за занимание на децата по време на работния ден. [4] Резултатите от профилния анализ на бедността разкриват съществени различия в степента на обедняване на селските домакинства, в зависимост от техния състав. Прави впечатление, че през 2014 г. се запазват големи различия между равнището на бедност на домакинствата с едно лице по местоживееене. – жена: град-51,8% и село – 35,8%. Тоест, при селските домакинства с едно лице-жена, бедността по данни от СИЛК за България (2015) е висока, което ги определя като социална група с повишен риск от обедняване. [4]

Разглеждайки различните аспекти на бедност в селата, в зависимост от състава на домакинството, интерес представляват и домакинствата на/с пенсионери, от гледна точка на демографската структура на населението в тези райони и значителния превес на възрастни хора в тях. Данните от Силк за периода 2007-2014 г. сочат, че равнището на бедност при самотните пенсионери на възраст над 65 г. значително намалява, като в селата делът на бедните е значително по-нисък, в сравнение с онези в градовете. През 2014 г. делът на бедните самотни пенсионери в селата е 32,1% срещу 60,2% в градовете. Причините за тази разлика се дължат главно на по-големите възможности на селските пенсионери да повишават своето потребление чрез домашното стопанство и консервиране на плодове и зеленчуци.

Таблица 2. Относителен дял на бедните домакинствата на самотни пенсионери над 65 г. (в %)

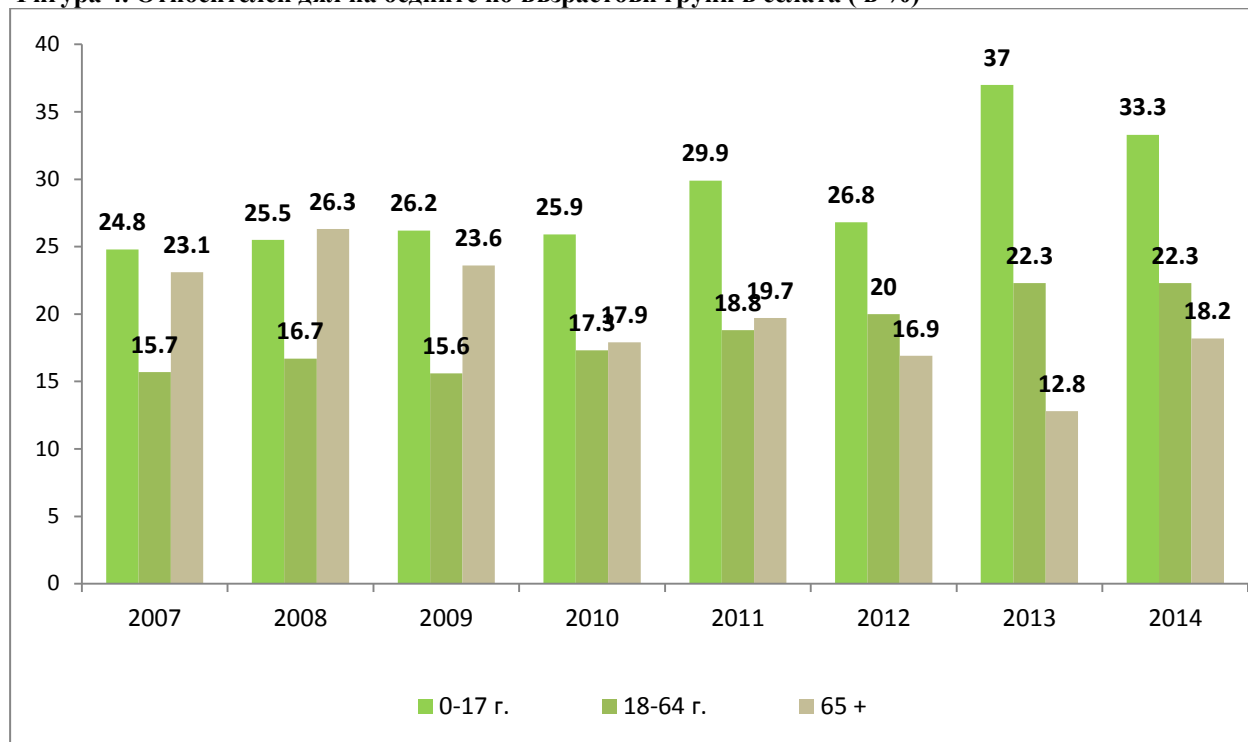
	Село	Град
2007 г.	53,5	69,0
2014 г.	32,1	60,2

Източник: [4]

Оценката на бедността в селата според състава и размера на домакинствата дава основание да се твърди, че обедняването при домакинствата на пенсионери е значително по-ниско от тази при многодетните домакинства и онези на самотен родител с деца. Този резултат недвусмислено показва, че като приоритетно рискова група се оформя онази на многочленните домакинства и онези на самотен родител, предимно жена с деца.

Разглеждайки разпределението на бедните в селата по възрастови групи се очертава друг разрез. Данните от изследването на СИЛК показват, че за целия наблюдаван период 2007-2014 г., бедността в селата сред децата до 17 г. е значително по-висока от останалите възрастови групи, което се дължи на това, че тази група е силно зависима от доходите на другите членове в домакинството, в което живеят. Сравнително по-ниско е нивото на бедност в селата за възрастовата група 18-64 г., което се обуславя от съществуващите възможности за заетост и получаване на доходи от труд. [4]

Фигура 4. Относителен дял на бедните по възрастови групи в селата (в %)

Източник: [4]

Анализът на бедността в селата по признака „пол“ показва минимални различия, като жените в по-голяма степен са уязвими от обедняване, в сравнение с мъжете. Разбира се, когато разглеждаме данните, следва да имаме предвид и демографската структура на населението в селата, а именно значителния превес на жените, живеещи в тези райони, в сравнение с мъжете, при които смъртността е по-висока. В динамичен ред се очертава една тенденция на плавно нарастване на бедността в селата и за двете групи лица, като през 2014 г. при жените тя се е увеличила с 3 процентни пункта, докато при мъжете с 5,2 процентни пункта. Отчетеният ръст на бедността при силния пол вероятно се дължи на загубата на работни места и на по-ограниченото предлагане на високоплатен квалифициран труд в тези райони. В териториален разрез се наблюдават незначителни разлики в равнището на бедност при жените в селата и градовете, докато при мъжете се регистрират известни различия, с превес на бедността сред мъжете в селата. [4]

Таблица 3. Относителен дял на бедните по пол (в %)

		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Село	Мъже	16,9	18,5	17,0	17,7	19,2	18,7	21,7	22,1
	Жени	20,9	22,4	21,7	20,0	22,6	21,9	22,7	23,9
Град	Мъже	19,3	17,4	17,1	19,0	17,7	18,3	19,2	19,2
	Жени	22,1	21,4	19,7	22,1	21,5	20,4	21,0	23,1

Източник: [4]

В специализираната литература са налични редица международни проучвания, които доказват ролята на образованието за намаляване на риска от изпадане в бедност [6]. Данните от СИЛК за България (2015) потвърждават казаното по-горе. Според проучването, лицата с по-ниска степен на образование, в много по-голяма степен са застрашени от обедняване, в сравнение с всички останали групи. Идентична е картината в селата. Бедните в селата приоритетно имат завършено основно образование, като при

следващите степени на образование бедността значително намалява и при висшистите е 1,1% за 2014 г. Териториалното разпределение на бедността идентифицира лицата живеещи в селските райони като по-бедни, в сравнение с градовете при всички степени на образование. За наблюдавания период 2007-2014 г., се регистрира нарастване на бедността при лицата в селата със средно и висше образование, докато при онези с по-ниска степен на образование се отчита известно намаляване (с 1 процентен пункт), което вероятно се дължи на получаването на доходи от личното стопанство. [4]

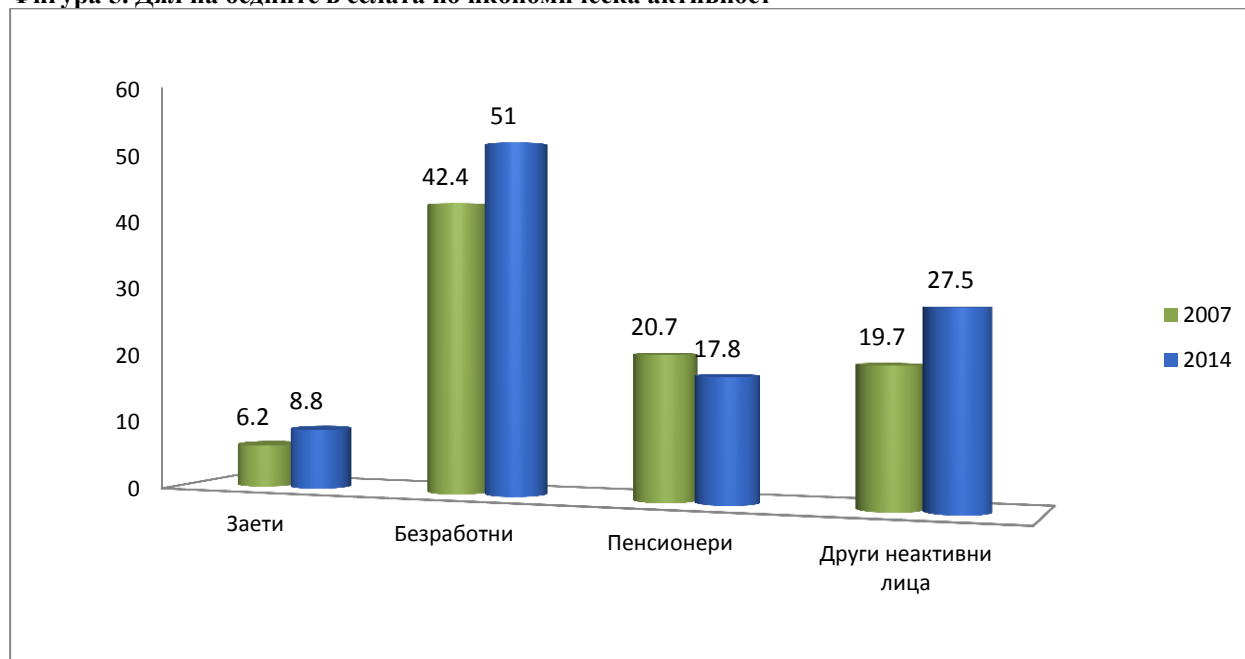
Таблица 4. Относителен дял на бедните в селата, според степен на завършено образование

Степени на образование	2007		2014	
	Град	Село	Град	Село
Основно	37,7	46,2	37,7	45,2
Средно	33,7	20,5	37,4	21,7
Висше	6,9	0,5	9,8	1,1

Източник: [4]

Бедността е пряко свързана с участието на лицата на пазара на труда. В специализираната литература са налични множество изследвания, които показват, че риска от изпадане в бедност значително нараства сред лицата, които са извън трудовия пазар.[5] [10] Силк отчита сходни тенденции. Според проучването, в селата най-висока е бедността сред безработните, икономически неактивните лица и пенсионерите. В зависимост от формата на заетост, данните от СИЛК за България (2015) показват, че работещите бедни в селата най-често са заети на непълен работен ден (частична заетост). Тази дълбока диспропорция се превръща в трайна тенденция за целия наблюдаван период 2007-2014 г., като особено се задълбочава през последните две години, като пикът на работещите бедни на непълен работен ден е през 2013 г. и достига до 35,5% от всички работещи бедни.[4] Това състояние може да се обясни с по-често използвани форми на наемане в селата като частична, сезонна или скрита заетост, често неспазващи трудовото законодателство. Освен това слабо развития бизнес сектор в селата по-често прибягва до почасово нормиране на труда, с цел минимизиране на данъчни и социални задължения към работниците си.

Фигура 5. Дял на бедните в селата по икономическа активност

Източник: [4]

От всичко казано до тук може да се направи заключението, че проблемът за бедността в селата следва да бъде национален и социален приоритет от огромно значение, изискващ максимална концентрация на усилията и провеждане на целенасочена и последователна правителствена политика. Независимо от предприеманите до момента мерки в тази област, усилията на държавните институции следва да продължат, с цел създаване на възможности за намаляване на бедността в селските райони, в които проблемите свързани с ограничените възможности за упражняване на труд все повече придобиват популярност. Предвид демографската структура на населението в селата повече от необходимо е да бъде подобрена информираността и достъпа на възрастните хора до различни обучения за квалификация и преквалификация, с оглед придобиване на умения за работа с модерни технологии, компютърно, чуждоезиково обучение и др. Предлагането на различни алтернативи за гъвкави условия на труд и работа от разстояние ще предостави възможност на тези лица за повече мобилност, получаване на доходи и съвместяване на различни ангажименти. Представената статистическа картина на бедността в селата показва, че бедността има важно териториално измерение. Необходимо е да бъде възприет всеобхватен подход за намаляване на бедността като се имат предвид особеностите на селските територии и спецификите на жителите, с цел предприемане на адекватни действия.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Многоцелево наблюдение на домакинствата, 2003. Изд. Национален статистически институт
- [2] Bulgaria: Estimation of Poverty 2001. World Bank Report N24516.
- [3] Living Conditions in Europe, 2014. Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014 European Union.
- [4] Operation “Statistics on Income and Living Conditions”, Bulgaria, 2015. National Statistical Institute, Sofia, 2016
- [5] Poverty and Inequality Analysis. <https://www.worldbank.org>.
- [6] Poverty in Bulgaria. Education and employment as factors for income and inequalities. 2016. *Ganev, P., Y. Aleksiev (eds.), Institute for Market Economics, Sofia.* [in Bulg.]
- [7] The Challenges of Poverty 2003. 2005. Analyses of the Multi-target Survey of the Households. National Statistical Institute, Sofia. [in Bulg.]
- [8] www.nsi.bg
- [9] http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion
- [10] http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Equivalised_disposable_income